

מפני קדושת העיר

נושאים הלכתיים הקשורים בירושלים בזמן הבית

נא' בגמרא במס' בבא קמא (פב') שם אמרו: עשרה דברים נאמרו בירושלים: אין הבית חלוט, ואינה מביאה עגלה ערופה, ואינה נעשית עיר הנדחת, ואינה מטמאה בנגעים, ואין מוציאים בה זיזין וגוזזטראות, ואין עושין בה אשפתות, ואין עושין בה כבשונות, ואין עושין בה גנות ופרדסות חוץ מגנות וורדין שהיו מימות נביאים הראשונים, ואין מגדלים בה תרנגולין, ואין מלינין בה את המת. בית מושב עיר חומה, שנמכר ולא נגאל

תוך שנת ממכרו, נחלט לקונה אותו לצמיתות ולא יחזור ביובל לבעליו הראשונים. שנאמר (ויקרא כה, ל.) "וקם הבית אשר בעיר אשר לא חמה לצמיתות לקנה אותו לדורותיו" וגו', ומאחר וירושלים לא נתחלקה לשבטים אין כאן אדם שקונה אותו, ולכן בירושלים אין דינם של הבתים כדין כל בתי ערי חומה.

ובגין הנחה זו, שירושלים לא נתחלקה לשבטים, היא גם לא מביאה עגלה ערופה (דברים כא, א.) "כי ימצא חלל באדמה אשר היא נתן לך לרשתה" וגו'. וירושלים לא נתנה לירושל. וכן אין נעשית עיר הנדחת, משום שכתוב בה (דברים יג, יג.) "כי תשמע באחת עריך" וגו', וירושלים לא תחשב עריך שלא נתחלקה לשבטים. ואינה מטמאה בנגעים, שנאמר (ויקרא יד, לד.) "ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחזתכם". וירושלים היא לא ארץ אחזתכם.

לגבי שאר הדברים ישנה סיבה מדוע אין עושין אותם בירושלים, לא מדרשות הכתוב אלא שחז"ל תקנו אותם כשבעיקרם נתקנו מפני קדושתה של העיר.

אין מוציאים בה זיזין וגוזזטראות מפני אהל המת, שמא יש כזית מהמת מוטל בארץ והגוזזטראות מאהילות עליו ועל אנשים שתחתיו, ונמצא מרבה טומאה בירושלים. סיבה נוספת משום עולי רגלים שלא ינזקו מהם.

אין עושין בה אשפתות משום שקצים שמקומם באשפה, הם חיים ומתים שם ומטמאים את הקדשים שבירושלים. אין עושין בה כבשונות בגלל העשן שמשחיר את החומה (דברי רש"י) או כותלי בית המקדש (שיטמ"ק). או שלא יתערב עם עשן המערכה שעל גבי המזבח (דברי המאירי).

אין עושין בה גינות ופרדסים, משום סירחון שגורמים הזבלים שמזבלים בהם או העשבים הרעים הגדילים שם. ואין מגדלין בה תרנגולין, משום שהתרנגולים מנקרין באשפה ומביאים בשר שרצים בפייהם ומטמאים את הקדשים. ואין מלינין בה את המת זוהי מסורת בידינו ואין ידוע לנו הטעם (דברי רש"י).

דברים הנ"ל הוזכרו בתוספתא (נגעים פ"ו הלכה ב') בתוספת דברים אין בה משום בן סורר ומורה, שנאמר (דברים כא, יח.) "והוציאו אותו אל זקני עירו ואל שער מקומו", פרט לירושלים שהיא של כל ישראל. אין משכירין בתוכה בתים (שהוא של כל ישראל ולא של משכיר). ואין צוברין בתוכה עצמות אדם (משום טומאה). ואין נותנין בתוכה מקום לגר תושב (כדי שלא יפסידו מקום לישראל). ואין מקיימין בה קברות חוץ מקברי בית דוד וקבר חולדה הנביאה שהיו שם מימי הנביאים הראשונים.

ה"חזון איש" (יומא סי' קכ"ו ס"ק ח') מסביר את המשפט לא נתחלקה ירושלים לשבטים. שלכו"ע נתחלקה בתחילה ירושלים לשבטים, אלא שהאומר לא נתחלקה לשבטים כוונתו שנשאר זכות לכל ישראל, והאומר נתחלקה ירושלים לשבטים סבור שלא נשארה זכות לכל ישראל בירושלים.

בזמן הזה

עתה עלינו לבדוק אי אלה מהדברים האמורים נוהגים בזמן הזה ואיזה לא. דין חליטת בית, עגלה ערופה, עיר הנדחת, טומאת נגעים וודאי אין נוהגים בזמן הזה. כמו"כ הוצאת זיזין וגוזזטראות, עשיית אשפתות וגידול תרנגולים שנתקנו משום קדשים גם הן לא נוהגות בזמן הזה. ומה שנשאר לנו לברר זה האם מותר לגדל גינות ופרדסות ולהלין את המת בירושלים בזמן הזה. וכן מה דין השכרת בתים בירושלים. במבט ראשון היו אולי עלינו לומר שגם בזמן הזה אין משכירין בתים, משום שאין בעלות על בית בירושלים. אולם הכפתור ופרח (פרק ו') כותב שישנן הלכות שהיו בירושלים ונשארו, ויש מהן שאינן נוהגות בזמן הזה. לדוגמא הוא אומר שהדין אין משכירין בהם בתים אין נוהג בזמן הזה, משום שהטעם הוא שהמארחים בירושלים לוקחים את עורות הקרבנות שהאורחים היו מקריבים (עפ"י הגמ' יומא יב.). וכיום שאין עורות של קרבנות אפשר להשכיר. הר"י קורקוס בהלכות בית הבחירה (פ"ז הלכה י"ד) מביא את דברי הכפתור ופרח, ואינו מסתפק בכך, משום שבגמ' לא אמרו שאין משכירין בגין שלוקחים עורות, אלא שלא משכירין, ודרך אורח להשאיר את העורות, ולכן נראה לו

ברור שהטעם הוא טעם אחר, שדווקא באותו זמן שהיתה הארץ לישראל ויד הכל שווה בה, דין הוא שלא יטלו הדורים בה שכר מאורח. אבל בזמן הזה שהארץ ביד נכרים, וישראל הדר בה פורע שכירות לנכרי, או קנה אותה מיד הנכרי, ודאי שאינו מחוייב להכניס לביתו את הבאים בחינם. וכ"ש שאין חיוב עליה לרגל בזה"ז, רק בזמן הבית ובכי הא לא אמרו. גם בדין העברת עצמות נהגו היתר בזמן הזה. אפשר שלא חשו לכך אלא בזמן הבית שהיו שם קדשים וטהרות, וכדי שלא להרבות את הטומאה. אבל בזמנינו זה אין לחוש לכך, כ"ש שהארץ אינה בידינו.

הרדב"ז בשו"ת (ח"ב סי' תרל"ג) מתייחס גם הוא לשאלה זו, וכותב: שאלת ממני אודיעך דעתי, על מה סמכו השוכנים בירושלים תוב"ב שאינם נזהרים בעשר קדושות שיש בירושלים. בתשובתו הוא מזכיר את דברי ה"כפתור ופרח", ואומר שלא ראה מימיו אדם שזוהר באחת מהם.

וטעם הדבר שנתבטלו הטעמים שבגינם גזרו את אותן גזרות, ולגבי טומאה שאנו טמאי מתים אין להחמיר, שלא להוסיף טומאה. ולכן גם לא צריך להקפיד על הלנת המת. ולכן מותר גם לטעת גינות ופרדסים בירושלים. משום שהטעם הוא שלא יסריח ויקוצו עולי רגלים וכל הבאים אליה מכל קצוי ארץ, אולם עתה שכולה בידי עכו"ם נתבטל אותו טעם. זאת ועוד הרי הטעם (לדעתו) משום שהאילנות יאהילו על הטומאה, חשש שאינו בימינו. מדברי ה"כפתור ופרח", ה"ר קורקוס והרדב"ז. ברור שאין בזמן הזה חיוב לנהוג באותן עשר קדושות האמורים במס' ב"ק ואותם האמורים בתוספתא נגעים. אולם ישנם אחרונים שסברו אחרת: "בית ישראל" שב"פאת השולחן" (סי"ג ג' ס"ק כ"ג) סובר שאף בזמן הזה אין נוטעין משום שעדיין ירושלים בקדושתה.

ושמעתי מהרב שבת רוזנטל, שכשבה חמיו הרב יעקב גליס את שיכון אגודת ישראל בירושלים קנה בה הרב מבריסק זצ"ל דירה עבור בנו, לאחר גמר הבניה כשרצו לפתח את הגינה סביב הבניין ולטעת בה עצים, הוא נקרא בדחיפות לרב זצ"ל שבקש ממנו למנוע את נטיעת העצים, בגין האמור שאין נוטעים גינות ופרדסים בירושלים. למחמירים נביא גם דעה מקילה אף בזמן הבית, היא דעתו של הגרש"ז אויערבאך בספרו מנחת שלמה סי' נ"א ס"ק א', שרוצה לומר שמותר לזרוע בירושלים בעציץ אף אם הוא נקוב.

הלנת המת בירושלים

כמו"כ לגבי הלנת המת ראינו, שדעתו של הרדב"ז היא שאין קפידא בזמן הזה בכך. וישנם פוסקים אחרונים החולקים על כך, ואכן כך הוא מנהג ירושלים שבין החומות. ואף לכבודו של מת אין מלינים, כדברי ה"ים של שלמה" (ב"ק פ"ז סי' מ"ד). וכך אנו מוצאים ב"גשר החיים" (פרק ז') שכך נהג והקפיד הגאון ר' שמואל סלנט זצ"ל, ואף אם מת אדם קרוב לחצות הלילה היו מתאספין חברי החברה קדישא לקברו קודם אור היום. וכן צוה הגרש"ס זצ"ל על עצמו בזמן בוא עת פקודתו, לא יעשו בו להיות כלל בין יהיה בלילה ובין ביום. רק פעם אחת התיר הגרש"ס להלין להגאון מוהרי"ל דיסקין זצ"ל שנפטר שעה אחר ערבית, ואמר הגרש"ס שהוא מתיר להלינו אף שהיה תוך חומת העיר, מחשש סכנת נפשות כשיתקבץ כל הקהל בחשכת הלילה באותם המבואות והשבילים הצרים של קרבת הבית שגר שם הגריל"ד זצ"ל.

והגבולות לדבר זה הם בתוך ירושלים מקום המקודש לאכילת קדשים קלים, בדרום - שיפולי הר ציון, במזרח - חומת העיר העכשווית, במערב - הקו הנמשך מבית דואר הישן ורחבת אלנבי עד לרחוב ממילא ומרכז המסחרי. עד כאן התמקדנו בנושא עשר הדברים שנאמרו בירושלים. אל לנו לשכוח שישן הלכות ומנהגים שונים, כשבמרכזם דין מעשר שני, שעליהם אין ויכוח, כפי שנראה להלן, אף בזמן הזה.

מעשר שני

מצוות הפרשת מעשר שני נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית. אולם אכילת מעשר שני בירושלים היא רק בפני הבית, שנאמר "מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך". ודרשו חז"ל: מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית שיש שם מזבח ואפשר להקריב קרבנות עליו, אף מעשר שני לא יאכל אלא בפני הבית. ולכן מאחר ואי אפשר לאכול בזמן הזה מעשר שני פודים את המעשר.

אדם שדר מחוץ לחומות ירושלים, יכול לפדות ולחלל את פירות מעשר שני על מטבעות, ולהעלות את המטבעות לירושלים לקנות בהן אוכל ולאכלן בירושלים, שנאמר (דברים יד, כד.) "וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' בו. ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום אשר יבחר ה' בו. ונתתה הכסף בכל אשר תאווה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך ואכלת שם לפני ה' ושמת אתה וביתך". וכתב הרמב"ם ז"ל:

כשם שאין אוכלים מעשר שני בזמן הזה בירושלים כך אין פודים אותו שם, ואין מחללים אותו ואין מוכרים אותו. ואם נכנס לירושלים אף בזמן הזה – אין מוציאים אותו משם, ומניחים את הפירות עד שירקבו. ואם עבר והוציאים – מניחים אותם עד שירקבו.

לפיכך אין מפרישים מעשר שני בירושלים בזמן הזה, אלא מוציאים את הפירות כשהם בטבלן חוץ לעיר, ומפרישים מעשר שני ופודים את הפירות.

ועל זה הוסיפו הפוסקים: במה דברים אמורים? בפירות שלא נטמאו. אבל פירות שנטמאו – מותר להפרישם ולחללם. לפיכך בזה"ז בירושלים מרטיבים את הפירות במים שיוכשרו לקבל טומאה, ובנגיעה הפירות נטמאים ואפשר להפריש מעשר שני ולפדותם. (כל זאת כמבואר בדברי הרמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ב' הלכה ד' ושו"ע יו"ד סי' של"א סעיף קל"ה).